

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО INTERNATIONAL LAW

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-39>

УДК: 341.1: 341.2

О. А. ГАВРИЛЕНКО

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри міжнародного і європейського права

E-mail: o.gavrylenko@karazin.ua ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5554-4919>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

ІСТОРІОГРАФІЯ ЕВОЛЮЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ЙОГО НАУКИ: ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* Стаття присвячена аналізу еволюції міжнародного права та його науки через призму історіографічних досліджень. Вона має на меті виявлення основних етапів становлення та розвитку міжнародно-правових концепцій, що відображають зміни в міжнародних відносинах від давніх часів до сучасності. У статті розглядаються ключові наукові школи, які сформулювали міжнародне право як науку, а також важливі історичні фактори, що вплинули на його розвиток.

Короткий зміст основних результатів дослідження. В основній частині дослідження висвітлено основні етапи становлення історіографії міжнародного права, починаючи з її зародження в античності, через середньовіччя і ранній новий час, коли на основі праць попередників дослідники почали систематизувати основні принципи міжнародних відносин. Автор наголошує на важливості праць таких визначних правознавців, як Ісидор Севільський, Раймунд Пенафортський, Гійом де Рене, Сінібальд де Ф'єши, Тома Аквінський, Кристина де Пізан, Гуго Гроцій, Корнеліус ван Бйінкерсхук, Самюель фон Пуфендорф та ін. Наголошено на глибокій зацікавленості у висвітленні проблем історії міжнародного права дослідників, які працювали в університетах, що функціонували на теренах України (як у складі Російської, так і Австро-Угорської імперії) в XIX – на початку XX ст. Основні результати дослідження зосереджені також на історіографії міжнародного права в контексті змін, які відбулися в другій половині XX століття та на початку XXI століття, висвітлено особливості сучасної зарубіжної та вітчизняної історіографії. Особливу увагу приділено сучасним підходам, які об'єднують різні правові системи у глобальному контексті, та необхідності адаптації міжнародного права до нових викликів.

Висновок. У висновках підкреслено важливість розуміння еволюції міжнародного права через історіографічну призму для глибшого розуміння сучасних проблем у галузі міжнародних відносин та права. Проведений аналіз дозволяє з'ясувати, як історичні події, культурні і політичні зміни впливали на формування сучасної міжнародно-правової доктрини. Визначено, що розвиток історіографії міжнародного права є безперервним процесом, який постійно адаптується до умов, що змінюються. Наголошено, що зростання числа наукових праць з історії міжнародного права відображає загальний тренд до спеціалізації і універсалізації. Вчені акцентують увагу не тільки на дослідженнях, що загалом характеризують етапи розвитку міжнародного права, але й на більш специфічних аспектах, таких як аналіз окремих міжнародних договорів, історія окремих галузей чи інститутів міжнародного права тощо.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *зарубіжна історіографія, українська історіографія, історія міжнародного права, наука міжнародного права, періодизація, середньовіччя, класичний період, сучасна історіографія.*

Як цитувати: Гавриленко О.А. Історіографія еволюції міжнародного права та його науки: основні етапи становлення та розвитку. // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право».* 2025. Вип. 39. С. 349-365. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-39>

In cites: Havrylenko O.A. (2025). Historiography of the evolution of international law and its science: main stages of formation and development. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law",* (39), P. 349-365. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-39> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Історіографія міжнародного права є складним і багатограним напрямом наукового дослідження, що охоплює вивчення генезису та еволюції міжнародно-правових ідей, концепцій і вчень. Це дослідження ґрунтується на аналізі міжнародно-правових доктрин, викладених, зокрема, у

наукових працях, які відображають зміну підходів до міжнародного права протягом різних історичних епох. Історіографія міжнародного права є допоміжною науковою юридиколітературознавчою дисципліною, спрямованою на висвітлення історії розвитку та акумулювання знань з історії та теорії

літератури в сфері міжнародного права, відповідних першоджерел, творчої лабораторії того чи іншого науковця, дослідника міжнародного права. Історіографія – це завжди інтерпретація (лат. *interpretatio*) – роз'яснення, тлумачення наукових текстів.

Історіографія міжнародного права являє собою не просто хронологічний огляд наукових праць. Вона являє собою складний інструмент, що дозволяє глибше зрозуміти еволюцію міжнародних відносин, зміну парадигм у сприйнятті міжнародного права та виявити коріння сучасних проблем. Аналіз історіографії міжнародного права дає змогу оцінити, як різні покоління науковців тлумачили міжнародно-правові норми та інститути, а також які фактори впливали на формування тих чи інших концепцій у цій галузі.

Аналіз історіографії дозволяє усвідомити, що наука міжнародного права – це не статична система, а динамічна структура, яка постійно розвивається під впливом політичних, економічних і соціальних факторів.

Вивчення різних шкіл і концепцій у розумінні міжнародного права допомагає зрозуміти, як змінювалися уявлення про суверенітет, справедливу війну, права людини та інші фундаментальні поняття. Це, в свою чергу, дозволяє краще оцінити сучасну полеміку з цих питань та запропонувати більш обґрунтовані рішення.

Дослідження історіографії міжнародного права також допоможуть виявити помилки та прорахунки минулого, уникнути повторення цих помилок у майбутньому. Наприклад, аналіз історіографії міжнародного гуманітарного права може допомогти зрозуміти, чому певні норми виявилися неефективними або були неправильно застосовані. Це, в свою чергу, дозволяє розробити більш ефективні механізми захисту цивільного населення в умовах збройних конфліктів.

Історіографічні дослідження, окрім іншого сприяють критичному ставленню до різноманітних міжнародно-правових ідей та концепцій. Це особливо важливо в контексті сучасних інформаційних воєн, коли маніпуляція фактами та дезінформація стали потужними інструментами політичної боротьби.

Нарешті, вивчення історіографії історії міжнародного права сприяє подальшому проведеному міждисциплінарних досліджень. Воно дозволяє поєднувати знання з міжнародного права, історії, політології, соціології та інших наук для більш глибокого розуміння міжнародних відносин. Це особливо важливо нині, коли проблеми, з якими стикається міжнарод-

не співтовариство, мають комплексний характер і вимагають міждисциплінарних рішень.

Стан опрацювання проблеми. Безперечно, у вітчизняній юридичній та історичній літературі неодноразово підіймалися загальні або окремі питання історіографії міжнародного права. Серед таких, зокрема, варто згадати наукові дослідження О.О. Ейхельмана [1], В.Е. Грабаря [2], О.В. Буткевич [3], К. Савчука [4], І.В. Земана [5] та багатьох інших. Водночас, завдання висвітлення основних етапів історіографії еволюції міжнародного права та його науки автори перед собою переважно не ставили.

Метою даної статті є висвітлення ключових етапів розвитку науки історії міжнародного права, аналіз внеску провідних юристів міжнародників та істориків міжнародного права у її формування та розвиток цього напрямку наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Витоки міжнародно-правових ідей, що знайшли відображення у літературі і, в свою чергу, містили звернення до філософсько-правової спадщини попередників, спроби її аналізу, бачимо вже в стародавню добу. Античні цивілізації – грецька та римська – зробили помітний внесок у цьому напрямку. Грецькі філософи обговорювали питання справедливості у відносинах між містами-державами. Вони формулювали ідеї про природне право та загальні для всіх людей принципи. Вже у вченні Сократа (469-399 р. до н.е.) який був прибічником космополітизму та ідеї єдності людства, відбилися погляди софістів (Протагора, Гіппія, Горгія, Продіка, Фрасімаха, Антифона, Калікла, Лікофрона), які виступали проповідниками союзу всіх греків, висміюючи провінційний патріотизм дрібних міст-держав. В свою чергу, Платон (428 або 427-348 або 347 до н.е.) у діалозі «Критій», описуючи соціально-політичний устрій держав міфічного континенту, писав про союзне об'єднання, яке нібито утворили царі Атлантиди. Всі суперечки, що виникали в межах союзу, мали вирішуватися на загальних зборах, царям заборонялося воювати між собою [6]. Римське право, з притаманною йому систематичністю і детальністю, також вплинуло на розвиток міжнародно-правових ідей. Один з найвизначніших представників римського стоїцизму Луцій Анней Сенека (бл. 4-65 рр. н.е.) у «Моральних листах до Луцилія» («*Ad Lucilium epistulae morales*») [7], спираючись на ідеї попередників, так формулював принципи існування людської спільноти: світ є єдиним, а всі люди є частинами великого цілого; природа, створивши людей з однакових елементів, зро-

била їх спорідненими; серед людських обов'язків на першому місці стоять обов'язки по відношенню до людського роду; усі війни мають бути припинені, мусить запанувати загальний мир. Ці його думки розвинув римський імператор Марк Аврелій (121-180 рр. до н.е.) у праці, що широко відома в світі під загальною назвою «До себе самого» («*Eiς ἑαυτόν*»), а в Європі – як «Роздуми» («*Meditationes*») [8]. Він писав, що все різноманіття всесвіту прагне до єдності, і тому люди як розумні істоти, також мають прагнути єднання між собою. На думку філософа, якщо розум притаманний усім людям, він мусить стати підґрунтям до вироблення єдиного закону, що буде поширюватися на всіх людей, як співгромадян «єдиної держави». Цей процес мав відбуватися на договірній основі. Адже саме римляни розробили поняття договору, укладали договори з іншими народами та встановлювали правила війни і миру [9]. Хоча римське право було в основному зосереджено на внутрішніх відносинах, все ж багато з його принципів знайшли своє відображення в подальшому розвитку міжнародного права (*jus gentium*). «Право народів – те, яким користуються народи людства; можна легко зрозуміти його відмінність від природного права: останнє є спільним для всіх тварин, а перше – лише для людей (у їхніх відносинах) між собою», – писав Доміцій Ульпіан (170-228 рр.) [10, с. 32-44; 11].

Середньовіччя, епоха між падінням Західної Римської імперії та початком Відродження, відіграла важливу роль у формуванні міжнародно-правової історіографії. Хоча в цей період не існувало кодифікованої системи міжнародного права в сучасному розумінні, саме тоді закладалися основи багатьох принципів та інститутів, що регулюють відносини між державами й донині. У цей час формується емпіричний образ наукової історіографії міжнародного права.

Варто зауважити, що середньовічна історіографія міжнародного права відзначається низкою рис, зумовлених специфікою періоду. Адже в той час релігія відіграла домінуючу роль у всіх сферах життя, включаючи міжнародні відносини. Християнська церква прагнула встановити загальноєвропейську (а може навіть загальносвітову) систему цінностей і норм поведінки. Ідея «християнської республіки» передбачала об'єднання всіх європейських держав під егідою церкви. Водночас, політична фрагментація середньовічної Європи призвела до розвитку системи міжнародних відносин, заснованої на принципах васалітету, фео-

далізму та династичних шлюбів. Ці відносини регулювалися міжнародно-правовими звичаями, договорами та іншими джерелами міжнародного права, які значною мірою ґрунтувалися на релігійних принципах.

Характерною рисою, переважно притаманною середньовічній історіографії, була її тісна пов'язаність з релігією та мораллю. Християнська церква, маючи значний вплив на політичне життя того часу, відіграла ключову роль у формуванні уявлень про справедливу війну, дотримання договорів та статус іноземців.

Основними напрямками, що яскраво виявлялися в середньовічній історіографії міжнародного права були папізм та імперіалізм. Якщо під папізмом розумілося визнання верховенства духовної влади в особі папи римського над світською владою (теорія всесвітньої теократії), то під імперіалізмом малося на увазі верховенство світської влади в особі імператора (*dominus mundi* – властитель світу) над духовною владою (теорія всесвітнього імперіалізму).

Одним з визначних середньовічних європейських авторів, чії ідеї мали вплив на розвиток міжнародно-правової думки, був Августин Блаженний (354-430). У праці «Про град Божий» («*De Civitate Dei*») [12] він розмірковував про природу війни та миру, розрізняючи справедливі війни, що ведуться задля захисту від агресії або відновлення порушеного права, та несправедливі, що спричинені жадібністю та жагою влади. Ідея справедливої війни, сформульована Августином, згодом стала однією з ключових концепцій у середньовічній міжнародно-правовій історіографії.

Важливу роль у розвитку міжнародно-правової історіографії відігравали також каноністи – юристи, що займалися вивченням та кодифікацією церковного права. Вони розробили низку принципів, що стосувалися, зокрема, статусу іноземців, правил ведення війни та вирішення спорів між державами. Їхні праці насичені посиланнями на історичний досвід та праці попередників. Серед таких, у першу чергу варто назвати роботи Ісидора Севільського (бл. 560-636), Раймунда Пенафортського (1180-1275), Гійома де Рене, Сінібальда де Ф'єши, Томи Аквінського та ін. [6, с. 77-79].

У період середньовіччя значного розвитку набула теорія «природного права», що ґрунтувалася на уявленні про існування універсальних моральних принципів, спільних для всіх людей. Одним із представників цієї школи був Тома Аквінський (1225-1274), який у своїй «Сумі теології» («*Summa Theologiae*») [13]

розвинув ідеї Августина про справедливу війну, додавши до них критерії законної влади та правильного наміру. Він також підкреслював важливість дотримання договорів (*pacta sunt servanda*) як основи міжнародних відносин.

З іншого боку, світський (імперський) напрям історіографії був представлений, зокрема, доробком Марсілія Падуанського (бл. 1270–1342), який у трактаті «Захисник миру» («*Defensor Pacis*») [14] обґрунтовував ідею незалежності світської влади від церковної та аналізував правові аспекти суверенітету, що вплинуло на подальший розвиток міжнародного права [15]. Бартоло Северо ді Сассоферато (1314–1357), видатний представник глосаторів, заклав основи теорії територіального суверенітету, яка мала важливе значення для становлення сучасної концепції державного суверенітету [10, с. 45-57]. Бальдо де Убалдіс (1327–1400), спираючись на ідеї античних та середньовічних авторів, продовжив дослідження питань міжнародного права, аналізуючи співвідношення між римським правом та правовими нормами імперії [16; 17].

У пізньому середньовіччі з'являються праці, що безпосередньо стосувалися окремих питань міжнародного права. В них зачіпалися й деякі проблеми його становлення та розвитку. Серед найвідоміших варто назвати працю професора римського та канонічного права Джованні Леньяно, який у 1390 р. написав одну з перших таких робіт – «*Tractatus de bello, de represaliis et de duello*» («Трактат про війну, про репресалії та поєдинок») [18], у підґрунтя якого було покладено доробок Аристотеля, *Corpus Juris Canonici*, *Corpus Juris Civilis*, а також *Lex Lombardia*.

Доктор канонічного права Оноре Боне у своїй об'ємній книзі «*L'arbre de batailles*» («Дерево битв»), що була написана близько 1385 р. і складалася з 132 розділів, розглянув такі питання, як причини війни (тут Боне, виступав проти «приватних війн»), права імператора, папи і князів на ведення війни, правомірність ведення війни проти невірних, а також питання, що стосувалися режиму полону та ворожого майна [6, с. 87].

Суттєвий інтерес становить і праця першої жінки – дослідниці проблем права війни Кристини де Пізан (фр. Christine de Pizan; 1363 – бл. 1430) – книга «*Livre des faites d'armes et de chevalerie*» («Книга ратних і лицарських подвигів»), що побачила світ близько 1405 р., в якій авторка, слідом за Боне та Леньяно (батько Кристини навчався разом з останнім у Болонському університеті) підняла тему справедливої війни та її причин [19, с. 292-303]. К. де

Пізан поділяла сучасну їй точку зору, що справедлива війна може вестися лише королем або легітимним правителем, не від власного імені, а в якості глави держави, що відповідає за життя та добробут своїх підданих. Правомірна війна, на її думку, могла вестися тільки заради встановлення справедливості чи проти гноблення та узурпації; війни задля агресії або помсти жодною мірою не визнавалися легітимними. У другій частині книги вміщено низку розділів, присвячених облоговій війні, де Кристина де Пізан порівнювала давньоримську і сучасну їй практику. Здійснене нею порівняння французьких ордонансів та джерел римського права, які містили відповідні норми, є цікавим та інформативним.

Третя і четверта частини книги були пов'язані з суто юридичними питаннями та присвячені «законам війни». Саме тут містяться її міркування щодо поводження з некомпатантами і військовополоненими, щодо правомірності застосування смертної кари до бранців, а також щодо матеріальної винагороди військам. Авторка палко виступала проти вбивства осіб, узятих в полон, ймовірно тому, що вона була глибоко вражена вбивством французьких полонених в Азенкурі, особливо з огляду на те, що серед жертв були деякі її друзі.

Прикінцеві сторінки книги присвячені дискусіям про охоронні свідоцтва (пропуски), каперські свідоцтва і судові поєдинки, проти яких Кристина де Пізан категорично протестувала. Вочевидь, головною метою її праці було доведення ідеї, що під час збройних конфліктів усі комбатанти мають бути обмежені певними прийнятими державами і загальновідомими правилами ведення воєнних дій [20, с. 1-10].

Знаним автором періоду пізнього середньовіччя є й Франсіско де Віторія (1483-1546), іспанський теолог та юрист, який, спираючись на доробок попередників, у своїх лекціях «*Relectiones Theologicae*» обґрунтував концепцію природного права народів та заклав основи сучасного міжнародного права [10]. Він стверджував, що індіанці Америки є цілком повноправними членами людської спільноти та мають право на самоврядування, що стало важливим кроком у розвитку ідеї рівності народів.

Таким чином, доба середньовіччя стала важливим етапом у становленні основ міжнародно-правової історіографії. Ідеї справедливої війни, природного права, дотримання договорів та рівності народів, сформульовані тогочасними мислителями стали важливим внеском у формування сучасного міжнародного права.

В подальшому, за доби класичного міжнародного права, можна бачити, як на підґрунті ідей, розроблених у попередній період, поступово формується історіографія міжнародного права у її повному, сучасному розумінні. Класичний період розвитку міжнародного права, що охоплює період від Вестфальського миру 1648 р. до початку XX ст., залишається одним з найважливіших етапів у формуванні сучасної системи міжнародних відносин. Саме в цей час закладалися фундаментальні принципи міжнародного права, такі як суверенітет держав, недоторканність кордонів, мирне вирішення спорів. Історіографія цього періоду є надзвичайно багатогранною та динамічною, відображаючи зміни в наукових парадигмах та інтересах дослідників.

Історіографія історії міжнародного права класичного періоду пройшла тривалий шлях розвитку. Спочатку дослідження зосереджувалися на описі окремих подій та договорів, без глибокого аналізу їхніх причин та наслідків. Згодом, з розвитком історичної науки, з'явилися спроби систематизації матеріалу та виявлення загальних закономірностей розвитку міжнародного права.

XVII-XVIII століття були періодом бурхливого розвитку міжнародних відносин, що супроводжувався поглибленням торгівлі, колоніальних завоювань та формуванням нових держав. У відповідь на ці процеси виникала гостра потреба в систематизації та теоретичному обґрунтуванні міжнародних відносин. Саме в цей період з'являються перші наукові праці з міжнародного права, авторами яких були видатні юристи, що заклали фундамент сучасного міжнародного права.

Одним з найвідоміших правознавців того часу був Г. Гроцій (Hugo Grotius, 1583-1645) [21]. Його праця «Про право війни і миру» (*De jure belli ac pacis*), опублікована у 1625 р., була насичена історичними прикладами, переважно взятих з праць давньоримських юристів, і стала своєрідною енциклопедією міжнародного права того часу [10, с. 149-184]. Спираючись на попередні розробки в галузі «права народів», Гроцій обґрунтував необхідність дотримання певних правил у міжнародних відносинах, навіть у часи війни [22]. Він розробив теорію природного права, згідно з якою існують певні невід'ємні права людини, які мають бути захищені навіть на міжнародному рівні. Ця теорія стала основою для розвитку сучасного міжнародного гуманітарного права [23].

Суттєвим є внесок до історіографії визначного правознавця другої половини XVII століття Самюеля фон Пуфендорфа (1632-

1694) [10, с. 305-344]. У своїх працях він розвинув ідеї Гроція, зокрема, щодо ролі держави у міжнародних відносинах. Наводячи численні приклади, Пуфендорф підкреслював необхідність дотримання міжнародних договорів та визнання суверенітету інших держав. Його роботи, аргументовані численними прикладами з праць давньоримських та середньовічних авторів, суттєво вплинули на розвиток міжнародного права в Європі.

Видатним юристом, що відіграв значну роль у розвитку науки міжнародного права та її історіографії, був і Корнеліус ван Бйнкерсхук, голландський правник кінця XVII – першої половини XVIII ст. [24]. Насичені посиленнями на авторитетів у сфері римського права, його роботи, зокрема ті, що були присвячені «праву війни» [25], суттєво вплинули на формування сучасного міжнародного права і досі є актуальними для розуміння багатьох його аспектів. Професор кафедри міжнародного права Харківського університету Д.І. Каченовський (1827-1872) свого часу, виступаючи з доповіддю перед Лондонським юридичним товариством, наголошував, що наукові праці К. ван Бйнкерсхука «мають більше цінності, навіть для сьогодення, аніж багатотомні копілліції усіх німецьких професорів того часу... Його практичний геній та ерудиція заслуговують другого місця в нашій оцінці після Гроція» [26, с. 26].

Важливий внесок у розвиток історіографії історії міжнародного права зробили й такі правознавці того часу, такі як Крістіан Вольф, Емеріх де Ваттель [27; 28], Альберіко Джентілі [10, с. 109-143; 29; 30; 31], Франсіско Суарес [33; 34] та багато інших [10]. Розуміння їхніх ідей, які, в свою чергу, спираються на наукові надбання попередніх мислителів, допомагає краще зрозуміти сучасне, як публічне, так і приватне міжнародне право, його корені та еволюцію.

Історія міжнародного права XIX – початку XX століття була часом поглиблення міжнародно-правових зв'язків. Історіографія історії міжнародного права цього періоду є багатогранною і відображає різні теоретичні та методологічні підходи, що були висвітлені, насамперед, в європейській та американській науковій літературі. З'являються комплексні історико-правові праці, спеціально присвячені питанням становлення та розвитку міжнародного права. У 1845 р. побачило світ перше видання фундаментальної праці Т.А. Уолкера «Історія права народів» («History of the Law of Nations»). Перший її том охоплював період від стародавнього часу до Вестфальського миру

1848 р. [35] У 1865-1870 рр. було опубліковано фундаментальну 18-томну працю Ф. Лорана «Історія права народів і міжнародних відносин» («Histoire du droit des gens et des relations internationales») [36]. Значний інтерес викликає також дослідження К. Кальво «Теоретичне і практичне міжнародне право, якому передують історичний опис прогресу науки про право націй» («Le Droit international théorique et pratique, précède d'un exposé historique des progrès de la science du droit des gens»), перший том якого вийшов друком в 1887 р. у Парижі [37].

Надзвичайно змістовною вбачається й робота Р. Редслоба «Історія визначних принципів права народів від давнини до передодня Великої війни» («Histoire des grands principes du droit des gens depuis l'antiquité jusqu'à la veille de la Grande guerre») [38], яка являє собою ґрунтовне дослідження еволюції основних засад міжнародного права. У своєму дослідженні автор аналізує ключові концепції, що визначали розвиток права народів у різні історичні епохи – від античності до початку XX століття. Редслоб розглядає, як змінювалися уявлення про суверенітет, територіальну цілісність, договірні зобов'язання та принципи ведення війни, простежуючи їхній розвиток у контексті політичних і соціальних змін. Особливу увагу приділено впливу основних правових шкіл та доктрин, а також ролі видатних юристів і мислителів, які формували міжнародне право. Важливе місце в монографії посідає аналіз міжнародно-правових норм, що регулювали відносини між державами напередодні Першої світової війни. Автор критично оцінює стан міжнародного права у цей період, звертаючи увагу на суперечності між теоретичними положеннями та реальними міжнародними відносинами. Дослідження Р. Редслоба є цінним внеском в історіографію міжнародного права, оскільки воно дозволяє не лише прослідкувати генезис правових принципів, а й зрозуміти їхню роль у формуванні сучасної системи міжнародного права.

Зарубіжними фахівцями на початку XX ст. також здійснювалися поглиблені дослідження окремих періодів у розвитку міжнародного права, де автори побіжно зачіпали й питання історіографії. До таких видань можемо віднести двотомну працю К. Філіпса «Міжнародне право та звичаї Стародавньої Греції та Риму» [39], а також монографічне дослідження П. Бандіопадх'я «Міжнародне право та звичай в Стародавній Індії» [40].

Глибоку зацікавленість у висвітленні генезису та подальшої еволюції міжнародного

права виявляли й дослідники, які працювали в університетах, що функціонували на теренах України (як у складі Російської, так і Австро-Угорської імперії). В цьому плані найвідомішими є ґрунтовні праці харківських професорів Д.І. Каченовського, А.М. Стоянова, В.П. Даневського, В.А. Ястржембського, одеських професорів П.Є. Казанського, І.О. Івановського, київських професорів В.А. Незабитовського та О.О. Ейхельмана, професора Львівського університету З. Цибіховського та багатьох інших.

Так, Д.І. Каченовський (1827-1872) звертався до висвітлення історичних аспектів міжнародного права в праці «Про каперів та призове судочинство» (1855) [41], а також другій книзі «Курсу міжнародного права» (1866) [42], що була присвячена питанням генези міжнародного права протягом стародавнього часу та середніх віків. Деякі з думок, виголошених у цій його праці, звучать надзвичайно актуально: «Закони історії, так само як і закони природи, торжествують над політичними планами сильних землі. Держави, ворожі людству, падають, людство вдосконалюється... Немає боротьби більш грандіозної, в якій би свобода мала такий широкий простір, як боротьба держав; немає перемоги більш славетної для людства, ніж перемога міжнародного права над злою волею тиранів і загарбників. Маємо сподіватися, що право завжди протистоятиме сваволі... Вища його мета – сприяти захисту порядку і свободи, безпеки суспільства й користі людства» [43, с. 6].

Автор великої кількості історико-правових досліджень А.М. Стоянов (1830-1907) [44] у 1875 р. видав курс лекцій під назвою «Нариси історії і догматики міжнародного права» [45]. Пізніше В.П. Даневський, високо оцінюючи опубліковану працю, зазначав: «Насамперед, у книзі Стоянова знаходимо ту перевагу, яка не завжди зустрічається в історичних частинах у публіцистів нашої науки: через усю історію міжнародних зносин та права проведено одну думку і показано прогресивно-поступальний рух цього права, особливо від Вестфальського конгресу і до наших днів... Зводячи усе нами сказане про «нариси» Стоянова до єдиного цілого, ми не можемо не визнати, що попри деякі недоліки його роботи щодо системи та окремих моментів, капітальний твір його відзначається безсумнівною талановитістю, знанням справи, багатством літератури і матеріалу, а також свіжістю та гуманністю поглядів» [44, с. 6].

Сам В.П. Даневський (1852-1898) у працях «Система політичної рівноваги, легітимізм

та початки національності у їх взаємному зв'язку: історико-догматичне дослідження» [46], «Історичний нарис нейтралітету та критика Паризької морської декларації 16 квітня 1856 року: історія нейтралітету стосовно морської торгівлі, вчення публіцистів про права нейтральних та дослідження Паризької морської декларації» [47], «Конгреси та конференції, як органи спілкування між народами» [48] також широко використовував історичний підхід до висвітлення проблем міжнародного права [49, с. 21-25].

Цінним внеском в історіографію еволюції міжнародного права стародавньої доби, особливо в контексті академічних дискусій другої половини XIX – початку XX століття, є видана у Вроцлаві в 1907 році книга колишнього професора Львівського університету З. Цибіховського «Стародавнє міжнародне право разом із внеском у конституювання сучасного міжнародного права» («Das antike Völkerrecht Zugleich ein Beitrag zur Konstinktion des modernen Völkerrechts») [50].

З 20-х років XX ст. коло спеціальних історико-правових досліджень міжнародного права поступово збільшується. З найцікавіших варто відзначити об'ємну іспаномовну працю «Нотатки з історії міжнародного права» («Apuntes de historia del derecho internacional») (1922) [51], курс лекцій, прочитаних в Лейденському університеті П. Виноградовим «Історичні типи міжнародного права» («Historical Types of International Law») (1923) [52]. У 1924 році в Празі вийшла друком праця М. Циммермана «Історія міжнародного права з найдавніших часів до 1918 року» [53]. Питанням історії Паризької мирної конференції було присвячено збірку статей та матеріалів за редакцією Г. Темперлея [54].

Трансформація емпіричного образу історіографії історії міжнародного права у власне науковий розпочалася з появою в 1958 р. фундаментальної праці В.Е. Грабаря «Матеріали до історії літератури міжнародного права в Росії (1647-1917)» [55]. Ця робота стала першою спробою системного аналізу розвитку міжнародно-правової науки на території Російської імперії, зібравши та впорядкувавши величезний масив джерел, що охоплюють понад два століття правової думки. Дослідження Грабаря не лише підсумувало накопичені до того часу знання, а й заклало підвалини для подальших студій у сфері історії міжнародного права, демонструючи перехід від окремих бібліографічних спостережень до комплексного осмислення історичного процесу формування міжнародно-правової доктрини.

Період, що відкрився після завершення другої світової війни характеризується значним поживленням інтересу до історії міжнародного права у західноєвропейських та американських науковців. Результатом цього стала поява великої кількості монографій та наукових статей присвячених різноманітним аспектам еволюції як міжнародного права загалом, так і окремих його галузей та інститутів. Значна кількість із цих досліджень не втратили актуальності й до нашого часу.

Наприкінці 40-х – у 50-х рр. XX століття плідно працював американський вчений А. Нуссбаум. Серед найцікавіших його праць варто назвати монографію «Коротка історія права народів», яка вперше була опублікована у Нью Йорку в 1950 році [56]. Вплив міжнародного права на азійсько-африканський регіон у 50-70-ті роки з історико-правової точки зору досліджував британський юрист К. Александровіч [57-61]. У своїх працях він критикував європоцентричний підхід до міжнародного права та наголошував на необхідності застосування до нього універсалістського підходу. Найвідомішою його працею стало «Право народів у глобальній історії» («The Law of Nations in Global History») [62], де він палко відстоював цю свою позицію.

У 90-х рр. XX та перших десятиліттях XXI ст. історія міжнародного права перетворюється на об'єкт зацікавленості як зарубіжних, так і українських юристів. Історіографія цього періоду є надзвичайно багатою та різноманітною. Серед наукових праць цього періоду найбільшу увагу привертають ґрунтовні монографічні дослідження німецького професора В. Греве «Епохи міжнародного права» («The Epochs of International Law») (2000) [63], американського дослідника Д.Дж. Бедермана «Міжнародне право в давнину» («International Law in Antiquity») (2001) [64], французького професора Д. Горьє «Історія міжнародного права: від античності до створення ООН» («Histoire du droit international : de l'Antiquité à la création de l'ONU») (2005) [65], англійського вченого С. Неффа «Права та обов'язки нейтральних осіб. Загальна історія» («The Rights and Duties of Neutrals. A general history») (2000) [66] та «Справедливість між народами. Історія міжнародного права» («Justice Among Nations. A History of International Law») (2014) [67], професора Тільбурзького університету (Бельгія) Р. Лесаффера «Європейська історія права. Культурна і політична перспектива» («European Legal History. A Cultural and Political Perspective») (2009) [68] та «Мирні договори і міжнародне право в історії Європи.

Від пізнього середньовіччя до Першої світової війни» («Peace treaties and international law in European history. From the late Middle Ages to World War One») (2004) [69]. Останній з названих дослідників є, мабуть, чи не єдиним, хто спеціально збирає, аналізує [70] та періодично оприлюднює перелік всіх публікацій, які виходять друком на всіх континентах англійською, французькою, німецькою, іспанською мовами, присвячені історії міжнародного права.

Серед відносно нещодавніх публікацій не можна не відзначити й ґрунтовні монографії Дж. Бенхема «Міжнародне право в Європі, 700-1200» («International Law in Europe, 700-1200») (2022) [71], Х.М. Беніто Переса «Про міжнародне публічне право: глобальний підхід» («Historia Del Derecho Internacional Público: Una Aproximación Global») (2022) [72], а також «Оксфордський довідник з історії міжнародного права» («The Oxford Handbook of the History of International Law») за редакцією Б. Фассбендера та А. Петерса (2012) [73].

Проблеми історії міжнародного приватного права докладно висвітлено у монографії чеських дослідників К. Ружички, Б. Полачека та П. Досталіка «Гене́за кодифікації міжнародного приватного права. Приватноправове регулювання міжнародних відносин» («Geneze kodifikací mezinárodního práva soukromého. Soukromoprávní úpravu mezinárodních poměrů») (2019). Автори узагальнили дослідження в цій сфері від античності до початку ХХІ століття. Значну увагу ними приділено розгляду праць представників науки міжнародного приватного права Чехословаччини та Чехії [74]. Безліч цікавого матеріалу містять і навчальні видання, як, наприклад, підручник з історії міжнародного права К.-Г. Зіглера («Völkerrechtsgeschichte: ein Studienbuch») (2007) [75].

Українські науковці також активно працюють у сфері історії міжнародного права. В період незалежності до цих проблем звернувся А.І. Дмитрієв, видавши монографії «Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право» (2001) [76] та «Інститут постійного нейтралітету в міжнародному праві» (2005) [77]. Пізніше разом з Ю.А. Дмитрієвою та О.В. Задорожнім вони здійснили перше в Україні комплексне дослідження проблем становлення та розвитку міжнародного права – монографію «Історія міжнародного права» (2008) [78].

Дві ґрунтовні історико-правові монографії було опубліковано О.В. Буткевич: «Міжнародне право Стародавнього Світу» (2004) та «Міжнародне право Середніх віків» (2008). Перша з них присвячена дослідженню витоків

міжнародно-правових відносин у найдавніші часи. Авторка піддала аналізу особливості правових норм, що регулювали дипломатичні, торговельні та інші сфери відносин між державами стародавнього світу. О.В. Буткевич показала, що міжнародне право цього періоду мало переважно звичаєвий характер, але поступово набувало певної систематизації [79]. Друга праця є логічним продовженням попереднього дослідження і охоплює міжнародно-правові відносини доби Середньовіччя. Авторкою було висвітлено вплив феодальної роздробленості, хрестових походів, формування національних держав і розвитку церковного права на становлення міжнародного права цього періоду. У книзі, зокрема, розглянуто характерні риси середньовічного договірного права, дипломатичного права, міжнародного річкового та морського права, а також тогочасні форми залагодження міжнародних конфліктів. Цінним вбачається те, що О.В. Буткевич не обмежилася характеристикою лише європейського міжнародного права. Значне місце у монографії посідає й аналіз середньовічного мусульманського міжнародного права – «сійяру» [80]. Окрім іншого, О.В. Буткевич також є авторкою першого в Україні підручника з історії міжнародного права [81].

Значний внесок до розвитку історіографії історії міжнародного права та його науки додав К.О. Савчук. У 2013 році побачило світ перше, а в 2021 – друге видання його курсу лекцій з історії міжнародного права [82]. Він також є автором низки цікавих статей з юридичної біографістики, присвячених науковій діяльності вітчизняних юристів-міжнародників [83-89], а також одним з упорядників тому фундаментального видання «Антологія української юридичної думки», присвяченого історіографії історії міжнародного права [90].

Вагомий історико-правовий доробок містять монографічні дослідження знаних юристів-міжнародників О.В. Задорожного «Гене́за міжнародної правосуб'єктності України» (2014) [91], Н.-Т. Ю. Аношиної «Головний акт Віденського конгресу 1815 року як основа Міжнародного правопорядку ХІХ – початку ХХ століття» (2011) [92], К.С. Колісніченко «Лі́га На́цій у розвитку міжнародного права» (2011) [93], В.С. Ржевської «Моделі колективної безпеки в доктрині і практиці міжнародного права» (2020) [94] та ін.

Цікавими з наукової точки зору є історико-правові роботи правознавця-міжнародника С.М. Перепьолкіна. У своїх публікаціях він, зокрема, висвітлив історію виникнення та розвитку міжнародного митного права, проаналі-

зувавши етапи його формування. Дослідження містять періодизацію розвитку міжнародного митного права, починаючи від найдавніших часів, через заснування першої міжнародної митної організації – Міжнародного союзу з публікації митних тарифів у 1891 році, і до теперішнього часу [95-98].

До розробки проблем еволюції міжнародного права та його науки долучилися й дослідники Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Останній з розділів монографії О.А. Гавриленка «Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.)» (2006) був присвячений висвітленню процесів становлення міжнародного права у контексті міжнародних відносин стародавніх держав, що існували на той час на теренах сучасного Півдня України – Ольвії Тіри, Херсонесу, Боспорського царства – між собою та з іншими акторами (Афінською державою, Мілетом, Римською імперією, Великою та Малою (Кримською) Скіфією тощо) [99, с. 239-292].

У 2016 році викладачами Каразінського університету було також видано хрестоматію-практикум з історії міжнародного права [100], у 2020 – опубліковано «Біобібліографічний словник-довідник професорсько-викладацького складу кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського університету (1805-2020 рр.)» [43], а в 2021 – видано навчальний посібник «Історія міжнародного права: стародавня доба» [9]. Протягом останніх років побачили світ близько десятка наукових статей, що безпосередньо присвячені актуальним проблемам історії міжнародного права. Історико-правові дослідження міжнародного права продовжує й молода генерація харківських юристів-міжнародників [101].

Висновки. Отже, коротко оглянувши надзвичайно широку історіографію еволюції міжнародного права та його науки маємо можливість констатувати що вона пройшла довгий шлях від ранніх намагань використати напрацювання попередників, які бачимо вже у працях авторів доби античності та середньовіччя, дослідників періоду класичного міжнародного права, до сучасних монографій та інших наукових розвідок. З часом з'являлися нові теоретичні підходи та методологічні стратегії, які стали основою для подальшого вивчення еволюції міжнародно-правових процесів, зокрема через огляд розвитку історіографії міжнародного права.

На сучасному етапі еволюції міжнародно-правової науки історіографія її становлення та розвитку набуває особливої важливості. Це пов'язано з тим, що сучасні міжнародно-правові концепції багато в чому ґрунтуються на історичному досвіді. Вивчення історії міжнародного права допомагає краще зрозуміти природу міжнародних норм, їхню еволюцію та перспективи подальшого розвитку. А це, в свою чергу, неможливо без збереження пам'яті про дослідження міжнародного права та його історії, що здійснювалися протягом попередніх століть.

Варто зауважити, що сучасна історіографія міжнародного права значною мірою базується на ідеях Гроція, Бйнкерсхука, Пуфендорфа, Вольфа, Джентілі, Суареса, а також пізніших дослідників XIX – початку XX століть. Їхні праці стали основою для формування теоретичних концепцій, що охоплюють основи сучасного міжнародного права. Використання їхньої наукової спадщини допомогло у створенні фундаменту для сучасних наукових дискусій у сфері міжнародного права.

Від 90-х років XX століття інтерес до історіографії міжнародного права посилюється, що відображає інтенсивний розвиток наукових досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних учених. У цей період було видано низку ґрунтовних монографій, що охоплюють різні аспекти історії міжнародного права, включаючи глибокі наукові аналізи на основі новітніх методів і підходів. Значною мірою це пов'язано з необхідністю усвідомлення історичних передумов і контексту, в яких формувалися сучасні міжнародно-правові інститути.

Зростання числа наукових праць з історії міжнародного права також відображає загальний тренд до спеціалізації і універсалізації. Вчені акцентують увагу не лише на дослідженнях, що загалом характеризують етапи розвитку міжнародного права, але й на більш специфічних аспектах, таких як аналіз окремих міжнародних договорів, історія окремих галузей чи інститутів міжнародного права тощо.

Безперечно, в короткій статті неможливо охопити усю надзвичайно багату історіографію, що містить досвід міжнародно-правової думки та практики міжнародного права, накопичений протягом багатьох століть. Це може бути об'єктом спеціальної комплексної наукової праці або ж серії окремих тематичних досліджень. Збереження цього досвіду, його вивчення та практичне використання є запорукою прогресивного розвитку сучасної міжнародно-правової науки..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Эйхельман О.О. К вопросу об истории международного права и его литературы. Киев: Тип. И.И. Завадского, 1885. 67 с.
- 2.Грабарь В.Э. Материалы к истории литературы международного права в России (1647-1917). Москва: Изд-во АН СССР, 1958. 491 с.
- 3.Буткевич О.В. Генезис науки історії міжнародного права. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 268-285.
- 4.Савчук К.О. Історія міжнародного права. Курс лекцій. Київ-Одеса: Фенікс, 2021. 140 с.
- 5.Земан І.В. Зігмунт Цибіховський – перший завідувач кафедри права народів та міжнародного приватного права у Львівському університеті. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 210-218.
- 6.Мережко А.А. История международно-правовых учений. Киев: Таксон, 2006. 492 с.
- 7.Seneca L.A. Ad Lucilium epistulae morales. In 3 vol. Cambridge: Harvard University Press, 1917.
- 8.Marcus Aurelius Antoninus to himself: an English translation with introductory study on stoicism and the last of the Stoics. London; New York: Macmillan, 1898. 193 p.
- 9.Гавриленко О.А., Сироїд Т.Л. Історія міжнародного права: стародавня доба : навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 232 с.
- 10.Great Jurists of the World. Edited by Sir John MacDonell and Edward Manson. With an Introduction by Van Vechten Veeder. Boston: Little, Brown, and Company, 1914. XXXII, 607 p.
- 11.Domitii Ulpiani Fragmenta vulgo tituli ex corpore Ulpiani : unicum codicem tilianum olim jam vaticanum integrum edidit eoque adhibito lectionem vulgatam quarto etiam Caji ope. Berolini : Impensis Augusti Mylii, 1822. 99 p.
- 12.Augustin. De Civitate Dei. Roma: K. Sweynheym, 1470. 600 p.
- 13.Aquinas T. Summa Theologiae. Latin text and English translation. New York; London: McGraw Hill Book Company; Eyre & Spottiswoode, 1976. 224 p.
- 14.Marsilius (de Padua). Defensor Pacis. 1592. 479 p.
- 15.Emerton E. The Defensor Pacis of Marsiglio of Padua. A Critical Study. New York: Peter Smith, 1951. 81 p.
- 16.Canning J. The political thought of Baldus de Ubaldis. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1987. XI, 300 p.
- 17.Wilson J.D. Baldus de Ubaldis. *The Yale Law Journal*. 1902. Vol. 12. P. 8-20.
- 18.Legnano G. Tractatus de bello, de represaliis et de duello. Washington, Carnegie Inst., 1917. 458 p.
- 19.The writings of Christine de Pizan / ed. by Charity Cannon Willard. New York: Persea Books, 1994. XV, 384 p.
- 20.Pizan Christine de. The Book of Deeds of Arms and of Chivalry / transl. Sumner Willard, ed. Charity Cannon Willard. The Pennsylvania State University Press, 1999. 223 p.
- 21.Rattigan W. Hugo Grotius. Great Jurists of the World / ed. J. MacDonell, E. Manson. Boston: Little, Brown and Co, 1914. P. 169-184.
- 22.Müller E. Hugo Grotius and the Thirty Years War, An Early Reception of De iure belli ac pacis. *Legal History Review*. 2009. №77. P. 499-538.
- 23.Денисов В.Н. Гроцій. *Юридична енциклопедія*. В 6 т. Т. 1. А-Г. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998. С. 648-649.
- 24.Akashi K. Cornelius van Bynkershoek: His Role in the History of International Law. Hague; Boston : Kluwer Law International, 1998. XII, 199 p.
- 25.Bynkershoek C. van. A Treatise On The Law Of War. Translated from the original Latin of Cornelius van Bynkershoek. Being the first book of his juris publici. With notes, by Peter Stephen du Ponceau, Counsellor at Law in the Supreme Court of the United States of America. Philadelphia: Published by Farrand & Nicholas; also, by Farrand, Mallory & Co., Bostor P.H. Nicklin & Co., Baltimore; D. Farrand & Green, Albany; Lyman, Mallory & Co., Portland; and Swift fee Chipman, Middlebury, (Vt.) Fry and Kammerer, Printers. 1810. 218 p.
- 26.Гавриленко О.А. Корнеліус ван Бяйнкерсхук – видатний представник голландської школи міжнародного права кінця XVII – першої половини XVIII ст. *Правова держава*. 2024. № 53. С. 21-31. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.53.300732>
- 27.Jouannet E. Emer de Vattel (1714-1767). *The Oxford Handbook of the History of International Law*. B. Fassbender, and Anne Peters. Oxford, Oxford University Press, 2012. P. 1118-1121;
- 28.Neff S.C. Vattel and the Laws of War: A Tale of Three Circles. *Vattel's International Law in a XXIst Century Perspective / Le droit international de Vattel vu du XXIe siècle*. V. Chetail, and Peter Haggemacher. Leiden; Boston: Martinus Nijhoff, 2011. P. 317-334.
- 29.Benedictis A. de. Gentili, Alberico. Dizionario biografico degli Italiani. M. Caravale. Rome: Istituto dell'Enciclopedia italiana. 1999. № 53. P. 245-251.
- 30.Francisci P. de. Alberico Gentili. Scritti e discorsi di Pietro de Francisci. Rome: Anonima Romana Editore, 1936.
- 31.Del Vecchio G. Ricordando Alberico Gentili: con un saggio di bibliografia gentiliana. Rome: Ulpiano, 1937.
- 32.Scattola M. Alberico Gentili (1552-1608). *The Oxford Handbook of the History of International Law*. B. Fassbender, and Anne Peters. Oxford: Oxford University Press, 2012. P. 1092-1097.

- 33.Suarez A. I. V. e. François de Vitoria et François Suarez. Contribution des théologiens au droit international moderne. Paris: Pédone, 1939.
- 34.Schaffner T. Francisco Suarez S.J. on the end of peaceful order among states and systematic doctrinal scholarship. System, Order, and International Law. *The Early History of International Legal Thought from Machiavelli to Hegel* / S. Kadelbach, Thomas Kleinlein and David Roth-Isigkeit. Oxford: Oxford University Press, 2017. P. 56-77.
- 35.Walker T.A. A History of the Law of Nations. Vol. I: From the earliest times to the peace of Westphalia, 1648. Cambridge, Cambridge University Press. 1845. 361 p. XIV, 797 p.
- 36.Laurent F. Histoire du droit des gens et des relations internationales. 18 t. Bruxelles, A. Lacroix, Verboeckhoven. 1865-1870.
- 37.Calvo C. Le Droit international théorique et pratique, précède d'un exposé historique des progrès de la science du droit des gens. T. 1. Paris: Guillaumin, 1887. 605 p.
- 38.Redslob R. Histoire des grands principes du droit des gens depuis l'antiquité jusqu'à la veille de la grande guerre. Paris: Rousseau, 1923. 600 p.
- 39.Phillipson C. The international law and custom of ancient Greece and Rome. In 2 vol. London: Macmillan and Co., LTD, 1911.
- 40.Bandyopadhyay P. International law and custom in ancient India. Calcutta: Calcutta University Press, 1920. 161 p.
- 41.Каченовский Д.И. О каперах и призовом судопроизводстве. Москва: Тип. В. Готье, 1855. XVI, 174 с.
- 42.Каченовский Д.И. Курс международного права. Ч. 1, кн. 2: Часть Общая. Харьков: Унив. тип., 1866. 121-336 с.
- 43.Біобібліографічний словник-довідник професорсько-викладацького складу кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського університету (1805-2020 рр.) / [уклад. І.С. Воєводін, О. А. Гавриленко, Д. В. Гайдар та ін. ; ред. Т.Л. Сироїд, О.А. Гавриленко, І.С. Воєводін, А.Л. Шевченко]. Харків: ТОВ «Планета Прінт», 2020. 174 с.
- 44.Гавриленко О.А. Професор Харківського університету А.М. Стоянов як історик права. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2023. Вип. 36. С. 16-24. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-02>
- 45.Стоянов А.М. Очерки истории и догматики международного права: лекции, читанные в 1873/74 академическом году в Харьковском университете. Харьков: Унив. тип., 1875. 742 с.
- 46.Даневский В.П. Система политического равновесия, легитимизм и начала национальности в их взаимной связи: Историко-догматическое исследование. Санкт-Петербург: Тип. Р. Голике, 1882. 334 с.
- 47.Даневский В.П. Исторический очерк нейтралитета и критика Парижской морской декларации 16-го апреля 1856 года: История нейтралитета по отношению к морской торговле, учения публицистов о правах нейтральных и исследование Парижской морской декларации. Москва: Тип. К. Индриха, 1879. XIII, 466, X с.
- 48.Даневский В.П. Конгрессы и конференции, как органы общения между народами. *Наблюдатель*. 1885. № 1. С. 134-174.
- 49.Гавриленко О.А. В.П. Даневський як історик міжнародного права. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2016. Вип. 22. С. 21-25.
- 50.Cybichowski S. Das antike Völkerrecht zugleich ein Beitrag zur Konstinktion des modernen Völkerrechts. Breslau: Verlag von M. & H. Marcus, 1907. 122 s.
- 51.Apuntes de historia del derecho internacional. Madrid: Librería de V. Suárez, 1922. 552 p. URL: <https://bibliotecadigital.jcyl.es/es/consulta/registro.do?id=31847>
- 52.Vinogradoff P. Historical Types of International Law: Lectures Delivered in the University of Leiden. Leiden: Brill, 1923. 70 p.
- 53.Циммерман М.А. История международного права с древнейших времен до 1918 г. Прага, 1924. 382 с.
- 54.A History of the Peace Conference of Paris. Vol. I-IV. / ed. H. Temperley. London: Henry Frowde and Hodder & Stoughton, 1920.
- 55.Грабарь В.Э. Материалы к истории литературы международного права в России (1647-1917). Москва: Изд-во АН СССР, 1958. 491 с.
- 56.Nussbaum A. A Concise History of the Law of Nations. New York: Macmillan, 1950.
- 57.Alexandrowicz C.H. Ius gentium and the law of nature in Asia. *The Aryan Path*. 1956. № 27. P. 13-19.
- 58.Alexandrowicz C.H. Some problems of the history of the law of nations in Asia. *Indian Yearbook of International Affairs*. 1963. №12. P. 3-11.
- 59.Alexandrowicz C.H. The Afro-Asian world and the law of nations (historical approach). *Receuil des Cours de l'Académie de Droit International*. 1968. №123. P. 117-214.
- 60.Alexandrowicz C.H. The role of treaties in the European-African confrontation in the nineteenth century. *African International Legal History*. A.K. Mensah-Brown. New York, United Nations Institute for Training and Research, 1975. P. 27-68.
- 61.Alexandrowicz C.H. The role of German treaty making in the partition of Africa. *Indian Yearbook of International Affairs*. 1980. №18(2). P. 161-203.
- 62.Alexandrowicz C.H. The Law of Nations in Global History. Oxford, Oxford University Press. 2017.
- 63.Grewe W.G. The Epochs of International Law. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 2000. 780 p.
- 64.Bederman D. International Law in Antiquity. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 322 p.

- 65.Gaurier D. Histoire du droit international : de l'Antiquité à la création de l'ONU. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2005. 1136 p.
- 66.Neff S.C. The Rights and Duties of Neutrals. A general history. Manchester: Manchester University Press. 2000. 246 p.
- 67.Neff S.C. Justice Among Nations. A History of International Law. Cambridge, London: Harvard University Press. 2014. 628 p.
- 68.Lesaffer R. European Legal History. A Cultural and Political Perspective. Cambridge: Cambridge University Press. 2009. IX, 549 p.
- 69.Lesaffer R. (ed.) Peace treaties and international law in European history. From the late Middle Ages to World War One. Cambridge: Cambridge University Press. 2004. 465 p.
- 70.Lesaffer R. Roman Law and the Early Historiography of International Law: Ward, Wheaton, Hosack and Walker. Universality and Continuity in International Law. T. Marauhn and H. Steiger. The Hague: Eleven. 2011. P. 149-184.
- 71.Benham J. International Law in Europe, 700-1200. Manchester, Manchester University Press, 2022. XX, 337 p.
- 72.Beneyto Perez J.M. Historia Del Derecho Internacional Público : Una Aproximación Global. Tecnos, 2022. 232 p.
- 73.Fassbender B., Peters A. (eds.). The Oxford Handbook of the History of International Law, Oxford, Oxford University Press, 2012. XL, 1228 p.
- 74.Růžicka K., Poláček B., Dostálík P. Geneze kodifikací mezinárodního práva soukromého. Soukromoprávní úprava mezinárodních poměrů. Praha: Leges, 2019. 336 s.
- 75.Ziegler K.-H. Völkerrechtsgeschichte: ein Studienbuch. München: Beck, 2007. 267 p.
- 76.Дмитрієв А.І. Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України; Київський університет права, 2001. 426 с.
- 77.Дмитрієв А.І. Інститут постійного нейтралітету в міжнародному праві: монографія. Київ: Юридична думка, 2005. 312 с.
- 78.Дмитрієв А.І., Дмитрієва Ю.А., Задорожній О.В. Історія міжнародного права. Монографія. Київ: Промінь, 2008. 383 с.
- 79.Буткевич О.В. Міжнародне право Стародавнього Світу: монографія. Київ: Україна, 2004. 864 с.
- 80.Буткевич О.В. Міжнародне право Середніх віків: монографія. Київ: Вид-во гуманітарн. літ., 2008. 672 с.
- 81.Буткевич О.В. Історія міжнародного права: підручник. Київ: Ліра-К, 2013. 416 с.
- 82.Савчук К.О. Історія міжнародного права. Курс лекцій. Київ: Компринт, 2013. 152 с.
- 83.Савчук К.О. Міжнародно-правові погляди академіка В.Е.Грабаря : Моногр. Київ, 2003. 128 с.
- 84.Савчук К.О. Внесок професора Т.Ф. Степанова в становлення вітчизняної науки міжнародного права. *Правова держава: Щорічник наук. пр.* 2004. Вип. 15. С. 284-288.
- 85.Савчук К.О. Дмитро Іванович Каченовський як юрист-міжнародник. *Правова держава.* 2009. Вип. 20. С. 404-411.
- 86.Савчук К.О. Життєвий шлях і наукова біографія професора В.А. Незабитовського. *Правова держава.* 2010. Вип. 21. С. 415-422.
- 87.Савчук К.О. Міжнародно-правові погляди В.П. Даневського. *Правова держава: щорічник наук. пр.* 2008. Вип. 19. С. 370-375.
- 88.Савчук К.О. Міжнародно-правові погляди професора А.М. Стоянова. *Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр.* 2007. Вип. 36. С. 522-527.
- 89.Савчук К.О. Роль академіка В.М. Корецького в дослідженні історії науки міжнародного права. *Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр.* 2003. Спец. вип. С. 11-14.
- 90.Антологія української юридичної думки. В 10 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Т. 8: Міжнародне право. / упор.: В. Н. Денисов, К. О. Савчук; відп. ред. В. Н. Денисов. Київ: Юридична книга, 2004. 568 с.
- 91.Задорожній О.В. Генеза міжнародної правосуб'єктності України: монографія. Київ: К.І.С., 2014. 688 с.
- 92.Аношина Н.-Т. Ю. Головний акт Віденського конгресу 1815 року як основа міжнародного правопорядку XIX – початку XX століття: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 192 с.
- 93.Колісніченко К.С. Ліга Націй у розвитку міжнародного права: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 234 с.
- 94.Ржевська В.Н. Моделі колективної безпеки в доктрині і практиці міжнародного права: монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 334 с.
- 95.Переполюкін С.М. Виникнення міжнародних митних відносин. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2013. № 2 (66). С. 77–83.
- 96.Переполюкін С.М. Історія міжнародного митного права: від давніх віків до 1891 р. *Вісник Академії митної служби України. Серія : «Право».* 2015. №1 (14). С. 43-49.
- 97.Переполюкін С. М. Історія міжнародного митного права: з 1891 р. дотепер. *Evropský politický a právní diskurz.* 2015. № 2 (V. 2). С. 28–33.

98. Perepolkin S., Havrylenko O., Mazur A. Formation and development of international customs law: periodisation issues. *World Customs Journal*. 2022. Vol. 16. No. 2. P. 115-158. DOI: <https://doi.org/10.55596/001c.116324>

99. Гавриленко О.А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.): монографія. Харків: Парус, 2006. 352 с.

100. Гавриленко О.А., Сироїд Т.Л., Новікова Л.В. Історія міжнародного права: хрестоматія-практикум для студентів напряму підготовки 6.030202 – «Міжнародне право». Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. 676 с.

101. Псьота Т. В. Генеза засад правового статусу особи в європейській міжнародно-правовій дійсності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право»*. 2024. Вип. 37. С. 208-213. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-37-24>

Стаття надійшла до редакції 20.04.2025

Стаття рекомендована до друку 27.05.2025

O. A. HAVRYLENKO,

DSc (Law), Professor,

Professor of the International and European Law Department

E-mail: o.gavrylenko@karazin.ua ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5554-4919>

V. N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

HISTORIOGRAPHY OF THE EVOLUTION OF INTERNATIONAL LAW AND ITS SCIENCE: MAIN STAGES OF FORMATION AND DEVELOPMENT

ANNOTATION. *Introduction.* The article is dedicated to the analysis of the evolution of international law and its science through the prism of historiographical research. It aims to identify the main stages of the formation and development of international legal concepts that reflect changes in international relations from ancient times to the present day. The article discusses key scientific schools that have shaped international law as a science, as well as important historical factors that have influenced its development.

Summary of the main research findings. The main part of the research highlights the key stages of the formation of the historiography of international law, starting from its origins in antiquity, through the Middle Ages and the early modern period, when, based on the works of predecessors, researchers began to systematize the main principles of international relations. The author emphasizes the importance of the works of prominent legal scholars such as Isidore of Seville, Raymond of Penafort, Guillaume de René, Sinibald de Fieschi, Thomas Aquinas, Christine de Pizan, Hugo Grotius, Cornelius van Bynkershoek, Samuel von Pufendorf, and others. The article highlights the deep interest in international law's history demonstrated by researchers working at universities located on the territories of Ukraine (both within the Russian Empire and the Austro-Hungarian Empire) in the 19th and early 20th centuries. The main findings of the research also focus on the historiography of international law in the context of changes that took place in the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century, with an emphasis on the features of contemporary foreign and domestic historiography. Special attention is paid to modern approaches that unite different legal systems in a global context and the need to adapt international law to new challenges.

Conclusion. The conclusions emphasize the importance of understanding the evolution of international law through a historiographical lens for a deeper understanding of contemporary issues in international relations and law. The analysis conducted reveals how historical events, cultural and political changes influenced the formation of modern international legal doctrine. It is noted that the development of the historiography of international law is an ongoing process, continuously adapting to changing conditions. The growth in the number of scholarly works on the history of international law reflects the overall trend towards specialization and universalization. Scholars focus not only on studies that generally characterize the stages of development of international law, but also on more specific aspects, such as the analysis of individual international treaties, the history of particular branches or institutions of international law, etc.

KEY WORDS: *foreign historiography, Ukrainian historiography, history of international law, science of international law, periodization, Middle Ages, classical period, modern historiography.*

REFERENCES

1. Eikhelman O.O. (1885). On the history of international law and its literature. Kyiv: Type. I.I. Zavadsky. 67 p. (in Russian).
2. Grabar V.E. (1958). Materials for the history of literature of international law in Russia (1647-1917). Moscow: Publishing house of the USSR Academy of Sciences. 491 p. (in Russian).
3. Butkevych O.V. (2012). Genesis of the science of the history of international law. *Law of Ukraine*. No. 3-4. P. 268-285 (in Ukrainian).
4. Savchuk K.O. (2021). History of International Law. Lecture Course. Kyiv-Odesa: Phoenix. 140 p. (in Ukrainian).

- 5.Zeman I.V. (2012). Zygmunt Tsybihovsky – the first head of the Department of Law of Nations and Private International Law at Lviv University. *Bulletin of Lviv University. Series: International Relations*. Issue 30. P. 210-218 (in Ukrainian).
- 6.Merezhko A.A. (2006). History of international legal doctrines. Kyiv: Takson. 492 p. (in Russian).
- 7.Seneca L.A. (1917). *Ad Lucilium epistulae morales*. In 3 vol. Cambridge : Harvard University Press.
- 8.Marcus Aurelius Antoninus to himself: an English translation with introductory study on stoicism and the last of the Stoics. London; New York: Macmillan, 1898. 193 p.
- 9.Havrylenko O.A., Syroid T.L. (2021). History of International Law: Ancient Times: Textbook. Kharkiv: V. N. Karazin KhNU. 232 p. (in Ukrainian).
- 10.Great Jurists of the World. Ed. by Sir John MacDonell and Edward Manson. With an Introduction by Van Vechten Veeder. Boston: Little, Brown, and Company, 1914. XXXII, 607 p.
- 11.Domitii Ulpiani (1822). *Fragmenta vulgo tituli ex corpore Ulpiani : unicum codicem tilianum olim jam vaticanum integrum edidit eoque adhibito lectionem vulgatam quarto etiam Caji ope*. Berolini : Impensis Augusti Mylii. 99 p.
- 12.Augustin. (1470). *De Civitate Dei*. Roma: K. Sweynheym. 600 p.
- 13.Aquinas T. (1976). *Summa Theologiae*. Latin text and English translation. New York; London: McGraw Hill Book Company; Eyre & Spottiswoode. 224 p.
- 14.Marsilius (de Padua) (1592). *Defensor Pacis*. 479 p.
- 15.Emerton E. (1951). *The Defensor Pacis of Marsiglio of Padua. A Critical Study*. New York: Peter Smith. 81 p.
- 16.Canning J. (1987). *The political thought of Baldus de Ubaldis*. Cambridge; New York: Cambridge University Press. XI, 300 p.
- 17.Wilson J.D. (1902). Baldus de Ubaldis. *The Yale Law Journal*. Vol. 12. P. 8-20.
- 18.Legnano G. (1917). *Tractatus de bello, de represaliis et de duello*. Washington, Carnegie Inst., 458 p.
- 19.The writings of Christine de Pizan / ed. by Charity Cannon Willard. New York: Persea Books, 1994. XV, 384 p.
- 20.Pizan Christine de. (1999). *The Book of Deeds of Arms and of Chivalry / transl. Sumner Willard, ed. Charity Cannon Willard*. The Pennsylvania State University Press. 223 p.
- 21.Rattigan W. (1914). Hugo Grotius. *Great Jurists of the World* / ed. J. MacDonell, E. Manson. Boston: Little, Brown and Co. P. 169-184.
- 22.Müller E. (2009). Hugo Grotius and the Thirty Years War, An Early Reception of *De iure belli ac pacis*. *Legal History Review*. №77. P. 499-538.
- 23.Denysov V.N. (1998). Grotius. *Legal Encyclopedia*. In 6 vols. T. 1. A-G. Kyiv: Publishing house "Ukrainian Encyclopedia" named after M.P. Bazhan. P. 648-649. (in Ukrainian).
- 24.Akashi K. (1998). Cornelius van Bynkershoek: His Role in the History of International Law. Hague; Boston : Kluwer Law International. XII, 199 p.
- 25.Bynkershoek C. van. (1810). *A Treatise On The Law Of War*. Translated from the original Latin of Cornelius van Bynkershoek. Being the first book of his *juris publici*. With notes, by Peter Stephen du Ponceau, Counsellor at Law in the Supreme Court of the United States of America. Philadelphia: Published by Farrand & Nicholas; also, by Farrand, Mallory & Co., Bostor P.H. Nicklin & Co., Baltimore; D. Farrand & Green, Albany; Lyman, Mallory & Co., Portland; and Swift fee Chipman, Middlebury, (Vt.) Fry and Kammerer, Printers. 218 p.
- 26.Havrylenko O.A. (2024). Cornelius van Bijnkershoek – an outstanding representative of the Dutch international law school (the end of the 17th - first half of the 18th century). *Legal State*. No. 53. P. 21-31. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.53.300732> (in Ukrainian).
- 27.Jouannet E. Emer de Vattel (1714-1767). *The Oxford Handbook of the History of International Law*. B. Fassbender, and Anne Peters. Oxford, Oxford University Press, 2012. P. 1118-1121.
- 28.Neff S.C. (2011). Vattel and the Laws of War: A Tale of Three Circles. *Vattel's International Law in a XXIst Century Perspective / Le droit international de Vattel vu du XXIe siècle*. V. Chetail, and Peter Haggenmacher. Leiden; Boston: Martinus Nijhoff, P. 317-334.
- 29.Benedictis A. de. (1999). Gentili, Alberico. *Dizionario biografico degli Italiani*. M. Caravale. Rome: Istituto dell'Enciclopedia italiana. № 53. P. 245-251.
- 30.Francisci P. de. (1936). Alberico Gentili. *Scritti e discorsi di Pietro de Francisci*. Rome: Anonima Romana Editore.
- 31.Del Vecchio G. (1937). *Ricordando Alberico Gentili: con un saggio di bibliografia gentiliana*. Rome: Ulpiano,
- 32.Scattola M. (2012). Alberico Gentili (1552-1608). *The Oxford Handbook of the History of International Law*. B. Fassbender, and Anne Peters. Oxford: Oxford University Press. P. 1092-1097.
- 33.Suarez A. I. V. e. (1939). François de Vitoria et François Suarez. *Contribution des théologiens au droit international moderne*. Paris: Pédone.
- 34.Schaffner T. (2017). Francisco Suarez S.J. on the end of peaceful order among states and systematic doctrinal scholarship. *System, Order, and International Law. The Early History of International Legal Thought from Machiavelli to Hegel* / S. Kadelbach, Thomas Kleinlein and David Roth-Isigkeit. Oxford: Oxford University Press. P. 56-77.

- 35.Walker T.A. (1845). A History of the Law of Nations. Vol. I: From the earliest times to the peace of Westphalia, 1648. Cambridge, Cambridge University Press. 361 p. XIV, 797 p.
- 36.Laurent F. (1865-1870). Histoire du droit des gens et des relations internationales. 18 t. Bruxelles, A. Lacroix, Verboeckhoven.
- 37.Calvo C. (1887). Le Droit international théorique et pratique, précède d'un exposé historique des progrès de la science du droit des gens. T. 1. Paris: Guillaumin. 605 p.
- 38.Redslob R. (1923). Histoire des grands principes du droit des gens depuis l'antiquité jusqu'à la veille de la grande guerre. Paris: Rousseau, 600 p.
- 39.Phillipson C. (1911). The international law and custom of ancient Greece and Rome. In 2 vol. London: Macmillan and Co., LTD.
- 40.Bandyopadhyay P. (1920). International law and custom in ancient India. Calcutta: Calcutta University Press, 161 p.
- 41.Kachenovsky D.I. (1855). On privateers and prize proceedings. Moscow: Type. V. Gautier. XVI, 174 p. (in Russian).
- 42.Kachenovsky D.I. (1866). Course of international law. Part 1, book 2: General Part. Kharkov: University press. 121-336 p. (in Russian).
- 43.Bibliographic dictionary-reference book of the teaching staff of the Department of International and European Law of the Faculty of Law of Kharkiv University (1805-2020) / [compiled by I.S. Voevodin, O. A. Havrylenko, D. V. Gaidar and others; ed. T.L. Syroid, O.A. Havrylenko, I.S. Voevodin, A.L. Shevchenko]. Kharkiv: LLC "Planeta Print", 2020. 174 p. (in Ukrainian).
- 44.Havrylenko O.A. (2023). Professor of Kharkiv University A.M. Stoyanov as a historian of law. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law"*. Issue 36. P. 16-24. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-02> (in Ukrainian).
- 45.Stoyanov A.M. (1875). Essays on the History and Dogmatics of International Law: Lectures Delivered in the 1873/74 Academic Year at Kharkov University. Kharkov: Univ. Type. 742 p. (in Russian).
- 46.Danevsky V.P. (1882). The System of Political Equilibrium, Legitimism, and the Principles of Nationality in Their Interrelation: Historical and Dogmatic Research. St. Petersburg: R. Golike Type. 334 p. (in Russian).
- 47.Danevsky V.P. (1879). Historical Essay on Neutrality and Criticism of the Paris Maritime Declaration of April 16, 1856: The History of Neutrality in Relation to Maritime Commerce, the Teachings of Publicists on the Rights of Neutrals, and a Study of the Paris Maritime Declaration. Moscow: Type. K. Indrikha. XIII, 466, X p. (in Russian).
- 48.Danevsky V.P. (1885). Congresses and conferences as organs of communication between peoples. *Observer*. No. 1. P. 134-174. (in Russian).
- 49.Havrylenko O.A. (2016). V.P. Danevsky as a historian of international law. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law"*. Issue 22. P. 21-25. (in Ukrainian).
- 50.Cywichowski S. (1907). Das antike Völkerrecht Zugleich ein Beitrag zur Konstitution des modernen Völkerrechts. Breslau: Verlag von M. & H. Marcus. 122 s.
- 51.Apuntes de historia del derecho internacional. Madrid: Librería de V. Suárez, 1922. 552 p. URL: <https://bibliotecadigital.jcyl.es/es/consulta/registro.do?id=31847>
- 52.Vinogradoff P. (1923). Historical Types of International Law: Lectures Delivered in the University of Leiden. Leiden: Brill. 70 p.
- 53.Zimmerman M.A. (1924). History of International Law from Ancient Times to 1918. Prague. 382 p. (in Russian).
- 54.A History of the Peace Conference of Paris. Vol. I-IV. / ed. H. Temperley. London: Henry Frowde and Hodder & Stoughton, 1920.
- 55.Grabar V.E. (1958). Materials for the History of the Literature of International Law in Russia (1647-1917). Moscow: Publishing House of the USSR Academy of Sciences. 491 p. (in Russian).
- 56.Nussbaum A. (1947). A Concise History of the Law of Nations. New York: Macmillan. 376 p.
- 57.Alexandrowicz C.H. (1956). Ius gentium and the law of nature in Asia. *The Aryan Path*. № 27. P. 13-19.
- 58.Alexandrowicz C.H. (1963). Some problems of the history of the law of nations in Asia. *Indian Yearbook of International Affairs*. №12. P. 3-11.
- 59.Alexandrowicz C.H. (1968). The Afro-Asian world and the law of nations (historical approach). *Receuil des Cours de l'Académie de Droit International*. №123. P. 117-214.
- 60.Alexandrowicz C.H. (1975). The role of treaties in the European-African confrontation in the nineteenth century. *African International Legal History*. A.K. Mensah-Brown. New York, United Nations Institute for Training and Research. P. 27-68.
- 61.Alexandrowicz C.H. (1980). The role of German treaty making in the partition of Africa. *Indian Yearbook of International Affairs*. №18(2). P. 161-203.
- 62.Alexandrowicz C.H. (2017). The Law of Nations in Global History. Oxford, Oxford University Press. 431 p.
- 63.Grewe W.G. (2000). The Epochs of International Law. Berlin; New York: Walter de Gruyter. 780 p.
- 64.Bederman D. (2001). International Law in Antiquity. Cambridge: Cambridge University Press. 322 p.
- 65.Gaurier D. (2005). Histoire du droit international : de l'Antiquité à la création de l'ONU. Rennes: Presses universitaires de Rennes. 1136 p.

- 66.Neff S.C. (2000). The Rights and Duties of Neutrals. A general history. Manchester: Manchester University Press. 246 p.
- 67.Neff S.C. (2014). Justice Among Nations. A History of International Law. Cambridge, London: Harvard University Press. 628 p.
- 68.Lesaffer R. (2009). European Legal History. A Cultural and Political Perspective. Cambridge: Cambridge University Press. IX, 549 p.
- 69.Lesaffer R. (ed.) (2004). Peace treaties and international law in European history. From the late Middle Ages to World War One. Cambridge: Cambridge University Press. 465 p.
- 70.Lesaffer R. (2011). Roman Law and the Early Historiography of International Law: Ward, Wheaton, Hosack and Walker. *Universality and Continuity in International Law*. T. Marauhn and H. Steiger. The Hague: Eleven. P. 149-184.
- 71.Benham J. (2022). International Law in Europe, 700-1200. Manchester, Manchester University Press. XX, 337 p.
- 72.Beneyto Perez J.M. (2022). Historia Del Derecho Internacional Público : Una Aproximación Global. Tecnos, 232 p.
- 73.Fassbender B., Peters A. (eds.). (2012). The Oxford Handbook of the History of International Law, Oxford, Oxford University Press. XL, 1228 p.
- 74.Růžicka K., Poláček B., Dostálík P. (2019). Geneze kodifikací mezinárodního práva soukromého. Soukromoprávní úpravy mezinárodních poměrů. Praha: Leges. 336 s.
- 75.Ziegler K.-H. (2007). Völkerrechtsgeschichte: ein Studienbuch. München: Beck. 267 p.
- 76.Dmytriev A.I. (2001). The Peace of Westphalia of 1648 and Modern International Law: Monograph. Kyiv: V.M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine; Kyiv University of Law. 426 p. (in Ukrainian).
- 77.Dmytriev A.I. (2005). Institute of Permanent Neutrality in International Law: Monograph Kyiv: Yurydychna Dumka. 312 p. (in Ukrainian).
- 78.Dmytriev A.I., Dmytrieva Yu.A., Zadorozhny O.V. (2008). History of International Law. Monograph. Kyiv: Promeni. 383 p. (in Ukrainian).
- 79.Butkevych O.V. (2004). International Law of the Ancient World: Monograph. Kyiv: Ukraine. 864 p. (in Ukrainian).
- 80.Butkevych O.V. (2008). International Law of the Middle Ages: monograph. Kyiv: Publishing House Humanities. lit. 672 p. (in Ukrainian).
- 81.Butkevych O.V. (2013). History of International Law: Textbook. Kyiv: Lira-K. 416 p. (in Ukrainian).
- 82.Savchuk K.O. (2013). History of International Law. Lecture Course. Kyiv: Komprint, 152 p. (in Ukrainian).
- 83.Savchuk K.O. (2003). International Legal Views of Academician V.E. Grabar: Monograph. Kyiv, 128 p. (in Ukrainian).
- 84.Savchuk K.O. (2004). Contribution of Professor T.F. Stepanov to the Formation of the Domestic Science of International Law. *Rule of Law State: Yearbook of Scientif. Works*. 2004. Issue 15. P. 284-288. (in Ukrainian).
- 85.Savchuk K.O. (2009). Dmitry Ivanovich Kachenovsky as an international lawyer. *Rule of Law State: Yearbook of Scientif. Works*. Issue 20. P. 404-411. (in Ukrainian).
- 86.Savchuk K.O. (2010). Life path and scientific biography of professor V.A. Nezabytovsky. *Rule of Law State: Yearbook of Scientif. Works*. Issue 21. P. 415-422. (in Ukrainian).
- 87.Savchuk K.O. (2008). International legal views of V.P. Danevsky. *Rule of Law State: Yearbook of Scientif. Works*. Issue 19. P. 370-375. (in Ukrainian).
- 88.Savchuk K.O. (2007). International legal views of professor A.M. Stoyanov. *State and law. Jurist. and politics. science: collection of scientific works*. Issue 36. P. 522-527. (in Ukrainian).
- 89.Savchuk K.O. (2003). The role of academician V.M. Koretsky in the study of the history of the science of international law. *State and law. Legal and political sciences: collection of scientific works*. Special issue P. 11-14. (in Ukrainian).
- 90.Anthology of Ukrainian legal thought. In 10 vols. / Ed.: Yu. S. Shemshuchenko (chairman) and others. Vol. 8: International law. / ed.: V. N. Denisov, K. O. Savchuk; deputy editor V. N. Denisov. Kyiv: Legal Book, 2004. 568 p. (in Ukrainian).
- 91.Zadorozhny O.V. (2014). The Genesis of International Legal Personality of Ukraine: monograph. Kyiv: K.I.S. 688 p. (in Ukrainian).
- 92.Anoshina N.-T. Yu. (2011). The Main Act of the Vienna Congress of 1815 as the Basis of the International Legal Order of the 19th – Early 20th Centuries: Monograph. Odesa: Phoenix. 192 p. (in Ukrainian).
- 93.Kolisnichenko K.S. The League of Nations in the Development of International Law: Monograph. Odesa: Phoenix. 2011. 234 p. (in Ukrainian).
- 94.Rzhevska V.N. (2020). Models of Collective Security in the Doctrine and Practice of International Law: Monograph. Odesa: Phoenix. 334 p. (in Ukrainian).
- 95.Perepolkin S.M. (2013). The Emergence of International Customs Relations. *Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. No. 2 (66). P. 77–83. (in Ukrainian).
- 96.Perepolkin S.M. (2015). History of international customs law: from ancient times to 1891. *Bulletin of the Academy of the Customs Service of Ukraine. Series: "Law"*. No. 1 (14). P. 43-49. (in Ukrainian).

- 97.Perepolkin S.M. (2015). History of international customs law: from 1891 to the present. *European political and legal discourse*. No. 2 (V. 2). P. 28–33. (in Ukrainian).
- 98.Perepolkin S., Havrylenko O., Mazur A. (2022). Formation and development of international customs law: periodisation issues. *World Customs Journal*. Vol. 16. No. 2. P. 115-158. DOI: <https://doi.org/10.55596/001c.116324>
- 99.Havrylenko O.A. (2006). Ancient States of the Northern Black Sea Region: at the Origins of Domestic Law (Late VII Century BC – First Half of VI Century AD): Monograph. Kharkiv: Parus. 352 p. (in Ukrainian).
- 100.Havrylenko O.A., Syroyd T.L., Novikova L.V. (2016). History of International Law: A Practical Reading for Students of the Direction of Study 6.030202 – “International Law”. Kharkiv: V.N. Karazin KhNU. 676 p. (in Ukrainian).
- 101.Psyota T.V. (2024). Genesis of the Principles of the Legal Status of a Person in European International Legal Reality. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law"*. Issue 37. Pp. 208-213. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-37-24> (in Ukrainian).

The article was received by the editors 20.04.2025

The article is recommended for printing 27.05.2025